

NVE

nve@nve.no

v/Steinar Pettersen

Deres ref.: 201207442

Vår ref.: JOV

Dato: 05.04.2017

KOMMENTARER TIL HØRINGSUTTALELSER – TOGROVI KRAFTVERK, VOSS KOMMUNE, HORDALAND FYLKE

NGK Utbygging AS har mottatt elleve innkomne høringsuttalelser til Togrovi kraftverk fra følgende instanser: Voss kommune, Fylkesmannen i Hordaland, Hordaland fylkeskommune, BKK nett, Øvre Teigdalen elveeigarlag, FNF Hordaland, Voss naturvernlag, Nordfjella og fjellheimen villreinnemnd, Fjellheimen Villreinlag, Pål Erdal, Styve – Steine beitelag og Voss Utverdslag,

Voss kommune

«Voss kommune vil rå ifrå at det blir gjeve konsesjon til bygging av Togrovi kraftverk pga. området sine natur- og friluftslivskvalitetar og uvisse knytt til tiltaket sine konsekvensar for naturtypene «bekkekløft og foss-eng» og raudlista artar knytt til desse naturtypene»

NGKU mener naturtypene er belyst godt i utredningene som er gjort, og er villige til å utføre videre utredninger dersom det er nødvendig. Natur og friluftslivskvalitetene vil bli belyst på befaringen.

Fylkesmannen i Hordaland

«Utbygginga vil føre til dramatiske inngrep i fjellnaturen og elvane i området, men dette kjem dårleg fram i søknaden. Kanalar og grøfter er ikkje visualisert. Verdien av urørt natur er ikkje omtala. Verknader for biologisk mangfald, friluftsliv, landskap og opplevingsverdi er etter Fylkesmannen sin vurdering undervurdert av søkjar.

Teigdalselva er anadrom opp til Kråkefossen. Då Teigdalselva er del av nasjonalt laksevassdrag er det ulovleg å gjere inngrep som kan ha nemneverdig påverknad på laksen. Eksisterande kraftutbygging og overføringar gjer at fiskeproduksjonen i Teigdalselva er redusert. Gjennom arbeidet med den nasjonale redningsaksjonen for Vossolaksen vert det årleg planta ut augerogn og sett ut settefisk av Vossolaks i Teigdalselva. Togrovi kraftstasjonen er planlagt få meter frå vassdraget. Vi legg til grunn at vatnet frå stasjonen skal førast ut i elva via ein kanal eller røyr. Eventuell utbygging kan få negativ verknad på anadrom fisk. Villkår om omløpsventil og tiltak for å sikre mot gassovermetning må vere absolutte krav ved ein eventuell utbygging.

Fylkesmannen rår frå utbygging av Togrovi kraftverk. Vi meiner konflikt med naturkvalitetar er høgare enn det som går fram av søknaden. Det er og nødvendig å sjå bygging i Togrovi kraftverk ut frå samla belastning på vassdragsnaturen i Teigdalen, sjå under.»

NGKU ønsker gjerne å belyse de «dramatiske» inngrepene som fylkesmannen her påpeker. Verdien for friluftsliv er ikke undervurdert, da det fra NGKUs kilder fremkommer at det ikke er spesielt mye stor utfart til friluftsliv her. Det er riktig nok en sti som passerer Lurostølen og går videre opp på fjellet. NGKU er klar over at Teigdalselva er et nasjonalt laksevassdrag. NGKU vil her heller ikke påføre noen skade

på elva, men det vil bli etablert en ny utgravd kanal fra kraftverket og til Teigdaselva.

NGKU vil også påpeke at tidligere inngrep i naturen nå ofte er å regne som en del av kulturen. Gamle støler, tømmerhogst, taubaner, beiting er i dag kulturhistorie som omtrent er borte – men dette er langt fra det NGKU vil definere som «urørt natur». Det samme kan man tenke seg med et inntak, det kan utføres på en pen måte, samt med slipp av minstevannsføring og overløp i lange perioder vil det inngå som en del av kulturen i fremtiden. Gamle kraftverk og industristeder er i dag turistattraksjoner (Ref. Røros og Rjukan) Den gangen de ble bygget var inngrepene av en helt annen dimensjon enn de lille arealinngrepene vi her snakker om. Inntak i Togrovi vil være synlig fra flyfoto, og folk som passerer rett forbi.

Dalen er skjermet for innsyn fra hoveddalen, og elva er også svært lite synlig før den kommer frem nede i Teigdalen. Referert fra Biologisk mangfold rapporten: «Tiltaket vurderes til å ha null innvirkning på laks- og sjøørretbestanden, da den berørte elvestrekningen ikke anses som et anadromt vassdrag.»

NGKU velger her å støtte seg til fagpersonell som har befart hele elva. NGKU ønsker en tydeligere redegjørelse på utsagnet «Eventuell utbygging kan få negativ verknad på anadrom fisk.» fra Fylkesmannens uttalelse. Gassovertmetning er ikke et problem i kraftverk NGKU bygger, da vi bygger en lang utløpskanal med terskel i enden, slik at luftboblene blir luftet ut av vannet. NVEs rapport på dette feltet underbygger dette med at det ikke kan konkluderes med at utløp fra kraftverk medfører med gassovertmetning enn vassdraget danner i seg selv. Omløpssystem kan være aktuelt tiltak, men det forutsetter da at utløpskanal blir benyttet som en anadrom strekning. NGKU kan gjerne arrondere utløpskanal i samråd med biolog slik at man her har gytemuligheter. Sjampobekken i Dale er et prakt eksempelpå et prosjekt som har vært vellykket for å forbedre oppvekstvilkårene for Sjøørret og man kan tenke seg noe lignende i denne utløpskanalen.

Fylkesmannen mener også «omsyn til Nordfjella og Fjellheimen villreinområde å utgreiast betre....».

Dette er også et utsagt NGKU ikke kjenner seg igjen i. Nordfjella og Fjellheimen villreinområde, samt villreinnemnda er ikke imot prosjektene i Teigdalen, så lengde det ikke er byggeaktivitet i kalvingsperiodene – og i perioder da reinen ellers benytter områdene. Ref. Høringsuttalelsene.

Hordaland fylkeskommune

«På grunn av utilstrekkelege kunnskapar om influensområdet og potensielt høgt konfliktnivå, rår fylkesrådmannen frå utbygging av Togrovi kraftverk. Delvis manglande kartlegging og konsekvensvurdering av bekkekløft i Togrovi, overføring av vatn frå Husagrovi og Lambagrovi, beiteområde for villrein av stor verdi, lakseførande elv av stor verdi og leveområde for andefuglar og vintererle, er slik fylkesrådmannen vurderer det, i strid med naturmangfaldlovas § 8 om tilstrekkeleg kunnskapsgrunnlag for offentlege vedtak. Det er også i strid med retningsline R11.5 for søknader i Fylkesdelplan for små vasskraftverk i Hordaland. Fylkesrådmannen vil dessutan peika på at heller ikkje konsekvensar for Teigdalselvi som svært viktig regionalt friluftsområde for fiske etter laks og sjøaure, er kartlagd og vurdert.»

NGKUs kommentar:

NGKU stiller seg undrende til fylkeskommunens konklusjon angående Togrovi.

NGKU vil her referere til Innledningen på side 7 i BM rapporten:

«Denne rapporten sammenstiller eksisterende dokumentasjon for biologisk mangfold. Feltregistrering og rapportering er basert på fremgangsmåte og metodikk beskrevet av Korbøl et. al. (2009). Etter vår vurdering gir det samlede datatilfanget, omfangs-vurderinger og konsekvensvurderinger gjengitt i denne rapporten et tilfredsstillende beslutningsgrunnlag i forhold til konsekvenser for biologisk mangfold av prosjektet.»

NVE har laget en mal som heter «kartlegging og dokumentasjon av biologisk mangfold ved bygging av småkraftverk (1-10 MW) – revidert utgave. – Mal for utarbeidelse av rapport.

Denne er lagt til grunn av biolog i Ecofact. NGK har bestilt Ecofact til å utføre oppdraget og skaffe tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag. NGK sammenkoblet NVE og Ecofact slik at det ikke skulle misforstås hva som skulle utredes og hvordan metodikken her er. Når Biolog skriver at rapporten tilfredsstiller krav til utredning som er fastsatt av NVE og som skal foreligge ved en beslutning så mener NGK U at kunnskapsgrunnlaget er godt nok. Hvis fylkeskommunen mener noe annet så stiller NGK U seg positiv til merundersøkelser, men NGK U forstår ikke hvordan kunnskapsgrunnlaget kan bli bedre av å sende biolog ut på samme område en gang til.

Fylkeskommunen viser i sin uttalelse til at:

«Influensområdet er etter fylkeskommunens syn ikkje kartlagt i samsvar med Fylkesdelplan for små vasskraftverk».

NGK U forstår viktigheten av en fylkesdelplan for småkraftverk, men at den skal veie over NVEs egne retningslinjer og maler blir for NGK U vanskelig å forholde seg til da NVE her er myndighet. Hvis fylkeskommunen har andre krav til undersøkelser enn det NVE har så er dette noe NVE og fylkeskommunen må ordne opp i. NGK U synes det er merkelig at NVE ikke kobler biolog opp mot det fylkeskommunen mener er utilstrekkelig kunnskap i denne saken når utredning pågår, dette kan da umulig være første gang en bekkeløft utredes ifm. småkraftverk i Hordaland?

Det skal sies at biolog som befarte bekkeløfta hadde med klatreteknisk kompetanse, og var utstyrt med tau og rapelleringsutstyr for å komme til i kløfta på vanskelige steder.

Biolog befarte kløfta i 2012, med ny befaring i 2016 da nettopp kunnskapsgrunnlaget var for lite og ny befaring var nødvendig.

Skulle det være ønske om tilleggsundersøkelser så stiler NGK U seg positiv til dette, så lenge det er fornuftig bruk av ressurser for alle parter.

Bekkekløfta som omtales ligger nedenfor samløpet mellom Togrovi og Teinegrovi. Teinegrovi er uregulert og vil renne fritt som tidligere. I tillegg vil det være overløp i dammen i Togrovi i 48 dager i et middels år, samt at kraftverket vil stå (ikke produsere) i 66 dager i et middels år. I 66 dager er altså tilsiget som i dagens situasjon. I 48 dager er det overløp i dammen. Sammen med den uregulerte Teinegrovi vil man da ha betydelig vannføring i bekkeløfta. Sommerstid slippes en minstevannsføring på 65 l/s. I tillegg har

Teinegrovi en middelvannføring på 85,7 l/s¹. Dermed vil minste vannføring i bekkekløfta være mellom 100-150 l/s i denne perioden. Ved inntak har Togrovi en middelvannføring på 398 l/s.

Fylkesrådmannen påpeker at luftlinje over Teigdalselvi er av såpass potensielt stor negativ konsekvens og gir grunnlag for avslag. NGK U har observert at det er mange luftlinjer innover Teigdalen fra før, uten at det er nevnt noe sted at dette har potensielt store negative konsekvenser. NGK U velger allikevel å endre planene og isteden grave jordkabel langs Teigdalsvegen, feste kabel til bro og ha nettilkoblingspunkt i nærheten av Sevalstad. Her vil jordkabel krysse dyrket mark som pløyes og nye inngrep unngås. Slik sett vil luftlinje problematikken bli eliminert.

BKK nett

BKK nett uttaler at alle kraftverkene i Teigdalen vil mate inn på et 132 kV regionalnett som har god kapasitet.

NGK U er innforstått med dette og er fornøyd med nettsituasjonen i Teigdalen.

Fjellheimen villreinlag

«Korkje Villreinutvalet eller valdet har motsegner mot planane. Men ber om at utbyggjar viser hensyn til reinen i anleggsperioden. Flyging bør ikkje skje kring kalvingstida, 15. april til 15. juni.»

NGKu-U har mye erfaring med villrein i forbindelse med kraftutbygging, og ønsker en god dialog med villreinutvalget for koordinering av arbeidene. NGK U kan her og nå si at flyving ikke vil skje i kalvingstida.

Pål Erdal

- **«Oppsummert for dei fire i Teigdalen:** Storagroe ligg i eit område som allereie er prega av inngrep, med veg og vasskraft lenger oppe. Her kan truleg gjevast konsesjon. Dei tre andre ligg i lokalområde som har store naturkvalitetar, og inngrepa gjev sterk påverknad av vassføringa over store område. Teigdalselva er ei perle med store kvalitetar, også visuelle. Det ligg ikkje føre noko vurdering av samla belastning/konsekvens for naturen, og eg forstår det slik at det heller ikkje er modellar for å gjere slike vurderingar (ref. tekst i dok. for Bjørndalen). Det er ein stor svakheit. Dei tre andre tre bør få avslag.»
- **«Totalvurdering, samla belastning?**
Det er grunn til å spørje om nokon vurderer den biologiske totaleffekten av dei svært mange prosjekta som er på plass og som er undervegs, også for hovudvassdraga. I Teigdalen er det fire søknadar no. Dette er ein del av kommunen som har avgjeve mykje natur til kraftverk. Kor mange fleire prosjekt kan det tenkjast i Teigdalen? Kva er samla belastning for dei fire påtenkte verka der? Og kva vert fremja i neste "småkraftpakke" Voss?»

NGKUs svar til øverste punkt:

Hvert enkelt prosjekt blir vurdert til en verdi der summen av inngrep, biologiske verdier, bekkekløfter,

---

¹ Fra NVEs kartapplikasjon NEVIDA.

landskapselement, friluftsliv og andre faktorer blir summert. Dette er en modell for å vise verdien av vassdraget. Storagrovhøe sier du kan gis konsesjon, mens de andre bør få avslag.

NGKU vil spørre om berørt strekning i F.eks Bjørndalen kan kalles urørt?

Her har man vei langs hele rørtraseen, med utfylling ut i elva. Inntaksområdet ligger rett ved noen gamle tufter etter sannsynligvis støler. Det bedrives beiting i dalen og BKK har vanninntak til Evanger kraftverk lenger opp i samme vassdrag. Kraftstasjonen er tenkt plassert nedstrøms et veikryss, der både høyspent krysser, samt en god vei med tunnelpåhugg ca. 100 meter fra planlagt stasjon.

I NGKUs øyne er dette i høyeste grad et område som er preget av menneskelig aktivitet i nyere tid.

Inntak i Tverrelvi ligger mer uberørt til. Her blir det minimalt inngrep i form av veiløst inntak, samt nedgravd rørgate over dyrket mark frem til kraftstasjonen. Inngrepene vil i hovedsak skje på området som dyrket mark som revegeteres raskt.

På Togrovi blir inntaket liggende nedenfor Lurastølen, riktig nok i beitemark område. Kraftstasjon blir liggende ved Teigdalselva.

NGK U vil presiserer at ingen av anleggene vil ha noen som helst innvirkning på vannføringen i Teigdalselva, da det ikke er snakk om å fraføre vann fra elvene, ei heller oppdemming. Vann blir lånt fra hovedløpet på en viss strekning og vil komme ut igjen og renne ut i Teigdalselva.

Tilsvar til punkt to:

Slike vurderinger gjøres av NVE igjennom å pakkebehandle søknadene. NGKu har kjørt igjennom Teigdalen mange ganger og det er utallige fossefall, bekker og elver som renner ned i Teigdalselva fra Evanger og opp til Bjørndalen.

Styve – Steine beitelag

«Styve -Steine beitelag har i møte den 15/2 2017 diskutert utbygginga av Togrovi kraftverk. Fleire av lagets medlemmer beitar sau i området ovanfor inntaket til det planlagde kraftverket. Slik laget forstår må det nyttast helikopter til mye av transporten som skal foregå i samband med kraftutbygginga. Laget er bekymra for at lågtflyging med helikopter, og då spesielt etter fjellryggen frå Styveshorgi til Åburdahorgi, skal skremma sauene som beitar i området slik at sau og lam kan komma frå kvarandre. Laget må be om at utbyggaren tek omsyn til dette og at helikopterflyginga skjer i god avstand over nemte område.»

NGKU er takknemlig for uttalelsen fra beitelaget. NGKU har tradisjon for å involvere berørte parter tidlig i prosjektene og ønsker at prosjektet ikke skal vær til ulempe for beitelaget. Angående helikoptertrafikk så vil det være snakk om mellom 5-10 dagers flyvning totalt i prosjektet. Det er typisk en dag ifm. rigging i begynnelsen, samt en dag pr. støp (2-3 støper) og 1-2 dager i slutten til opprydding. I tillegg kan det bli ekstraturer, men vi ønsker å konsentrere bruken til færrest mulig dager. Koordinering av dette vil vi gjøre så tidlig som mulig i planleggingsfasen hvis vi får konsesjon.

FNF Hordaland

«.....62,19 km² av nedbørsfeltet til Teigdalselva er allerede overført (42,51% av nedbørsfeltet). De omsøkte tiltakene i småkraftpakken vil ikke overføre vann ut av feltet, men vil medføre manipulering av 26% av resterende nedbørsfelt.»

NGKU ser seg nødt til å kommentere FNFs utspill om at de fire prosjektene manipulerer 26 % av resterende nedbørsfelt.

NGKU har funnet at totalt nedbørsfelt i Teigdalselva ved utløpet i Evangervatnet er 146,29 km².

Allerede overført (42,51 %) tilsvarer 62,18 km². Resterende nedbørsfelt som FNF viser til blir da 146,29-

62,18 = 84,10 km².

I følge FNF så blir 26 % av 84,10 km² manipulert av de fire utbyggingene i Teigdalen, dette er 21,86 km². NGKU kommer til at sum nedbørsfelt ovenfor inntakene til Tverrelvi, Togrovi, Bjørndalen og Storagroe totalt blir 21,12 km². Siden tallene 21,12 og 21,86 er såpass likeså antar NGKU at det er nedbørsfelt ovenfor inntak FNF mener med «...26 % av resterende nedbørsfelt»

Hvordan nedbørsfeltene ovenfor inntakene blir «manipulert» kan ikke NGKu klare å finne en god forklaring på. NGKu har i hvert fall ikke tenkt å foreta en «manipulasjon» av nedbørsfeltene ovenfor inntakene. Hva nå FNF mener med «manipulering» er også et mysterium for NGKU.

En mer riktig fremstilling av fakta i denne saken kan være å se på prosentvis restfelt i de fire kraftverkene. (Altså areal mellom inntak og kraftstasjon) da det er her det blir en reduksjon i vannføring, men samtidig slipp av minstevannsføring året rundt. Bjørndalen har et restfelt på 1,0 km², Tverrelvi har restfelt på 0,8 km² og Togrovi har restfelt på 2,1 km². Storagroe har restfelt på 2,92 km².²

Summen av restfelt blir på 6,82 km².

Dette tilsvarer (6,82 / 84,1) km² = **8,1 % av resterende restfelt.**

Dette er vesentlig forskjellig fra utsagnet «...vil medføre manipulering av 26% av resterende nedbørsfelt».

De fire prosjektenes restfelt på tilsammen 6,82 km² tilsvarer (6,82/146,29) km² = 4,6 % av det totale nedbørsfeltet til Teigdalselva.

NGKUs poeng med dette er at det som FNF presenterer i sin høringsuttalelse blir talltriksing, og ikke objektive fakta. For at systemet med konsesjonsbehandling skal fungere så er man avhengig at beslutninger tas med bakgrunn i riktig faktagrunnlag, ikke talltriksing som blir presentert her.

FNF gjør også et poeng ut av at «nøyaktige virkninger på foss-engen er umulig å spekulere i (ref. Bjørndalen)»

Med det som grunntanke så bør man gjøre absolutt ingenting, hverken inngrep eller utslipp i naturen. Man kan like godt ta inn argumentet med klimagassutslipp, ingen vet konsekvensen av det – men blir naturmangfoldloven benyttet her? Skal man forby alle utslipp så stopper samfunnet totalt opp.

For å holde seg til saken så samler NVE inn best mulig kunnskapsgrunnlag, og er kunnskapsgrunnlaget for dårlig så er det vanlig at NVE ber om tilleggsundersøkelser. Man kan også legge vilkår til utbygger av etterundersøkelser, samt pålegg om mer slipp i perioder hvis det skulle vise seg å skape uheldige virkninger.

Voss naturvernlag

«Om småkraftverk

I ei masteroppgåve ved Institutt for geografi ved NTNU har Anna Guri Aase i 2013 gjennomført studien «Natural Resource Management». I oppgåva er det gjort ei samanlikning mellom tre former for fornybar energiproduksjon og deira påverknad på kringliggjande natur. Dei tre fornybare energikjeldene er:

- 1) Småskala vasskraftutbygging
- 2) Storskala vasskraftutbygging
- 3) Vindkraft

og dei er vurdert i forhold til fire parametarar:

- direkte arealbruk

---

² Tall på restfelt er hentet fra søknadene/skjema for hydrologi og er således kvalitetssikret av hydrologer.

- synlegheita av anlegget
- raudlistearter innan ein radius på 2 og 10 km
- overlapping med inngrepsfrie naturområde (INON)

Analysen er basert på data frå m.a. 27 småkraftverk i Hordaland og Sogn og Fjordane og konkluderar med at småskala vasskraftutbygging kjem dårlegast ut for tre av dei fire parametrane, og er samla sett det dårlegaste alternativet mellom dei tre formene for energiproduksjon som studien omfattar.

Om Togrovi

Ecofact har utarbeidd ein rapport om verknadene av tiltaket på miljø, naturressursar og biologisk mangfald i området. I dette arbeidet har Ecofact brukt dei malar og vegleiarar som er tilrådd av styremaktene. Det siste året har det vore gjennomført undersøkingar (m.a. i Øystesevassdraget) som tyder på at det kan vere ei underrapportering av raudlistearter og trua naturtypar i slike rapportar. Det ligg ikkje føre noko dokumentasjon på at det er slik i dette tilfellet, men me ber NVE om å vere merksam på den generelle situasjonen. Voss Naturvernlag er likevel skeptiske til, og direkte ueinig i dei vurderingar som Ecofact gjer med omsyn til kva konsekvensar utbygginga vil få for naturverdiane i området.

Konklusjon

Dette området er mykje brukt som tuområde og vil ved ei evt. utbygging få redusert visuell verdi ved at eit kjent og vakkert landskapsbilde vert forringa . Voss Naturvernlag går imot denne utbygginga først og fremst fordi den samla belastninga frå tidlegare og ny planlagd kraftutbygging i området er stor. Ei evt. vidare utbygging i området vil etter vårt syn overskride visuelle tålegrenser samstundes som det frå utbyggjaren si side er peika på forhold som kan få innverknad på naturmangfaldet i området.»

NGKUs har ingen kommentar til masteroppgaven som er utarbeidet, men vil presisere at all omdanning av energi har en konsekvens. Hadde for eksempel oppgaven inneholdt konsekvenser for fugler så ville kanskje vindkraft komme dårligere ut enn småkraftverk? NGKU vil våge å påstå at alle energikildene som presenteres er MYE bedre enn et kullkraftverk for eksempel.

Poenget er at småkraftverk er en ressurs som finnes akkurat der den gjør, akkurat slik som potensialet for større kraftverk og vindmøller. Alt er bundet opp til en lokasjon og det er konsekvensene på den lokasjonen man må se på i detalj.

NGKu har full tillit til Ecofacts vurderinger, kunnskap og profesjonalitet. Hvis NVE mener noe annet så er vi tilbøyelige til å foreta flere undersøkelser, men det presiseres at Ecofact har hatt direkte kontakt med NVE her for å utrede Togrovi.

Nordfjella og fjellheimen villreinnemnd

«Villreinnemnda sin representant frå Voss kommune, Randi Engelsen Eide, var tilstade i ope møte om saka på Tinghuset på Voss 31.01.2017. Villreinnemnda handsama saka i møte på Bjøberg 27.02.2017. Det vart samrøystes vedteke å gje ei uttale som gjaldt dei 4 småkraftverksplanane som har inntak så nær Fjellheimen villreinområde at tiltaket kan ha verknad for villrein. Dette er Storagroe kraftverk, Tverrelvi kraftverk, Bjørndalen kraftverk og Togrovi kraft. Nemnda vil ikkje setje seg imot at det vert gjeve konsesjon, men vil be om konkrete omsyn for å sikre at dyr ikkje vert uroa unødige. Særleg er det viktig å ta omsyn til simler med kalv vår og forsommar.

Ytre grense på Fjellheimen villreinområde i høve berekning av jaktkvote (valdgrense) ligg på 700 moh. Reinen kan nytte område også under denne høgda i periodar. Dyra nyttar gjerne fjellbjørkeskog og stølsområde under skoggrensa frå den første uttininga og utover vår og forsommar. Rein kan og gå ned i skog om hausten, særleg etter sopp. I periodar med sterk ising av vinterbeita i snaufjellet kan dei og søke

ned i skog for å få tak i lyng og beite lav frå trea. Den viktigaste bruken av areal under skoggrensa er likevel vårbeite.

4 av planane for småkraftverk vil få inntak i fjellnære skogsområde oppunder den delen av villreinområdet som vert kalla Volaområdet. Det vil ikkje verte inntak inne i villreinområdet, men tiltaka vil medføre anleggsaktivitet innanfor bjørkebeltet under. Lisida over Togrovi er kjend som beiteområde og registrert i naturbase. Også i Bjørndalen er det vanleg at villrein kjem ned på vårbeite. Tilsvarande bruk kan ein og ha i lisidene kring dei andre prosjekta. Storagroe sine inntak ligg så nære veg at forstyrring frå veggen allereie truleg held dyr unna.

Villreinnemnda vil be om særlege omsyn til rein i alle prosjekta, med slike krav til landskaps- og miljøplanane for prosjekta:

- Omsyn til rein under anleggsperioden, med tilpassing i tid slik at ein unngår anleggsarbeid i dei periodane reinen nyttar område ved eller nær inntaket. Med unnatak av Storagroe bør arbeidet med inntaka ikkje starte opp før St. Hans. Det er særleg viktig å unngå helikoptertransport medan det kan finnast simler med kalvar i området.
- Krav om anleggstogg dersom det trekk rein inn mot anleggsområdet, med stans fram til dyra trekk ut att.
- Tiltakshavar bør syte føre ekstra fjelloppsyn i området før anleggstart og undervegs for å kunne følgje med på reinens områdebruk og mogleggjere varsling.
- Unngå nye vegar som kan generere ny eller auka ferdsel inn til fjellområde som no er rolege og lite forstyrta. Det er ikkje søkt om nye vegar til inntaka med unnatak av ein 300 m lang veg til sideinntak i Storagroe. Dette er positivt, og lyt stå fast i konsesjonane. Røyrgrater bør ikkje få ligge som anleggsveg i ettertid, men få gro til med naturleg vegetasjon.
- Fastsetje rutinar i høve tilsyn med inntaket som tek omsyn til rein, m.a. ved å unngå helikopterflyging i periodar der dyr nyttar området og skutertransport gjennom sårbare område vinter og vår»

NGKU synes det er hyggelig med en positiv tilbakemelding fra villreinnemnda. NGKU er opptatt av at villreinnemnda skal være fornøyd. NGKU ønsker å ha en god dialog med villreinnemnda ved en evt. konsesjon, angående anleggsdrift/tider på året – og ønsker å ta de hensyn som villreinnemnda mener er nødvendig når det er rein i nærheten o.l. NGKU mener også vilkår som oppstart i fjellet etter st. hans er ok. NGKU vil ha jevnlig dialog med reindrifta, tidligst ved detaljplanleggingen da spesielt tidspunkt for anleggsdrift i høyfjellet er aktuelt. Det er aktuelt med maksimalt 5-10 dager med helikopterdrift pr. inntak i byggeperioden, vi prøver å konsentrere så mye som mulig slik at man støper store deler av inntak samtidig.

Voss utferdslag

Voss Utferdslag har nedfelt i sine vedtekter at laget skal arbeida for å verna om naturen slik at komande generasjonar kan oppleve urørt natur. Av den grunn ynskjer laget å gje høyringsuttale om konsesjonssøknadane i Vossapakka.

Togrovi kraftverk vil føre til terrenginngrep i form av vegar, inntaksdam, røyrtrasè og kraftstasjon. I anleggsfasen er det trong for eit ryddebelte på 20-25 meter langs røyrtraseen. Prosjektet forutset og overføring av vatn mellom 3 elver med dei inngrep det medfører. Inntak / terskel er lagt ved friluftsområdet der gardsbruket Luren ligg, med neddemt areal på ca 500m².

Prosjektet peiker på gamle bygg, kulturlandskap, den gamle garden To, med taubane og strømkabel, samt nedlagt husmannsplass og restar etter gardsbruk som tidlegare inngrep i influensområdet. Etter vårt skjønner er dette å rekne som kulturhistoriske minne, som ein som vitjande set pris på å oppleve.

Til saman er det store områder med natur som blir influert av prosjektet ved at ein også overfører vatn mellom fleire elvar. Å leier vatn forbi naturlig rute og absorbering vil være negativt for Teigdalselva og Evangervatnet som har kjente vanskar med flaum og erosjon.

Tiltaket vil medføre eit totalt bortfall av INON på omtrent 1,8 km². Dette må ein unngå. Teigdalen aust er, i motsetnad til vest, urørt. Dette er viktig å ta vare på. Sår i naturen vil ikkje revegeterast raskt. Inngrepa er store med bygging av røyrgate, anleggsveg, neddemt areal, anleggsplass, kabelgrøft, og kraftverk etc. Vannjolo, Tesgjolo og Gosland utbyggingane er eksempel på kor skjemma det vil bli visuelt og for friluftsliv.

Dei siste åra har det vore utøvd ein politikk som har redusert tilgangen på urørt natur lokalt betrakteleg. Med bakgrunn i stor utbygging i vassdrag i Noreg, Vestlandet og området Voss kommune vil ein rå i frå konsesjon til fleire. Utbygginga det er søkt om gir liten effekt sett i forhold til dei negative konsekvensane av utbygginga. Her er potensielt store tap av urørt natur, med inngripen i naturmangfaldet med dei konsekvensar det har for notid og framtid. Ein må og ta inn over seg at utbyggingane kan være med å endre flaumbiletet i negativ retning då det å legge vatn i røyr og tunell vil være å lede det vekk frå naturleg miljø for absorbering. Ein ber om at ein ser Voss Kommune under eitt, med dei konsekvensar det har for totalbiletet.

Området Voss er sterkt influert av utbygging, her er Brekklus er allereie sterkt påverka av utbygging. Me meiner det viktig å vektlegge kor viktig urørt natur er for mangfaldet og for friluftsliv og rekreasjon. Voss Utferdslag vil rå i frå at Togrovi kraftverk vert gjeven konsesjon.

NGKU vil påpeke at synlige naturinngrep i hovedsak vil bli inntaksdam og overføringer, samt kraftstasjon, adkomstvei fra Teigdalsveien (100 m) og nedgravd rørgate ca. 100 m.

Videre blir det boret hull igjennom fjellet opp til inntak. Synlige areal vil med andre ord bli begrenset.

NGK U vil legge vekt på at prosjektene skal være minst mulig skjemmende, og ønsker dialog med høringspartene i en detaljplanfase ved eventuell konsesjon.

Øvre Teigdalen Elveigarlag

Øvre Teigdalen Elveigarlag stiller seg i utgangspunktet ikkje negativt til at det blir gjeve konsesjon for bygging av fleire småkraftverk i Teigdalen. Ein avgjerande foresetnad er likevel at det blir stilt strenge nok krav til utbyggjar om tiltak som sikrar mot eventuell ureining av hovudelva.

Sikring mot ureining tilseier også at det i byggeperioden må utførast kontinuerleg overvaking av vasskvaliteten i elva. I tillegg tilstrekkeleg grad av ekstern kontroll av anleggsaktiviteten, for å sjå til at utbyggjar/entreprenør i praksis etterlever krav og pålegg.

NGKU takker for innspill fra Elveigarlaget. NGKU har strenge rutiner for momentane som påpekes, og ønsker å gå i dialog med Elveigarlaget om plassering av evt. overskuddsmasser. Det er i hovedsak tenkt at boremasse skal benyttes som overfylling over rør og arrondering av kraftstasjonstomt. For alle prosjektene så går NGK gjerne i dialog og ser på løsninger som er gode, samt plassering av byggeplasser ift.

Flomhøyder. Lokalkunnskap er meget nyttig når slikt skal avgjøres, da ofte de lokale vet hvordan store flommer innvirker på de aktuelle områdene.

Med vennlig hilsen

Jon Olav Volden

Prosjektleder

NGK Utbygging AS

iov@norskgrokkraft.no

Mobil: +47 97 16 14 27